

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ТОКАРЕВА Віра Олександрівна

УДК 347.764(477):368.8

**ПРАВОВІДНОСИНИ СТРАХУВАННЯ ТВОРІВ
МИСТЕЦТВА, ПРЕДМЕТІВ КОЛЕКЦІОНУВАННЯ ТА
АНТИКВАРІАТУ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
ХАРИТОНОВ Євген Олегович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Академії наук вищої школи України
ШИШКА Роман Богданович,
Міжрегіональна фінансово-юридична академія,
завідувач кафедри господарського права і процесу;

кандидат юридичних наук
ЧВАНКІН Сергій Анатолійович,
Суворовський районний суд м. Одеси, суддя

Захист відбудеться «___» березня 2011 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «___» лютого 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

П.П. Музиченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою врегулювання цивільних відносин, число яких на українському ринку художніх цінностей зростає з року в рік. Збільшується кількість колекціонерів творів мистецтва, приватних галерей, корпоративних зібрань. Пошук альтернативних напрямків інвестування в період фінансових потрясінь стає одним із основних чинників значного інтересу до предметів мистецтва, а тому і до страхової охорони та захисту прав суб'єктів цих правовідносин. Страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату стає все більшим сегментом страхового ринку. Враховуючи велику ймовірність викрадень творів мистецтва, предметів колекціонування, антикваріату та кількість шедеврів, що отримують пошкодження та вимагають тривалої та дорогої реставрації, в Європі та США страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату вже перетворилось в самостійну сферу правового регулювання. На Заході до укладання договорів страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату звертаються державні музеї, галереї та приватні колекціонери. В Україні цей вид страхування є досить новим і недостатньо врегульованим. Основним нормативно-правовим актом у галузі страхової діяльності в Україні є прийнятий в 1996 р. Закон України «Про страхування». Разом з цим, поза увагою законодавця залишилося багато аспектів страхування, особливо у досліджуваній сфері.

Вибір теми дисертаційного дослідження обумовлений також відсутністю наукових робіт, присвячених розгляду проблемних аспектів правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, укладанню та належному виконанню договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату. Тема дослідження сформульована з огляду на практику страхування зарубіжних страхових компаній, з урахуванням того, що під поняттям «страхування предметів мистецтва» страховики розглядають питання страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату.

Теоретичну базу дослідження становлять праці відомих вчених-юристів дореволюційного, радянського та сучасного періодів: В.Ю. Абрамова, М.М. Агаркова, О.С. Адамової, В.С. Бєлих, С.М. Бервено, М.І. Брагінського, С.М. Братуся, В.В. Вігрянського, О.Д. Вовчака, К.О. Граве, Г.В. Грішина, С.В. Дедікова, О.В. Дзери, Г.С. Демидова, С.Л. Єфімова, В.В. Ельбрехта, О.С. Іоффе, О.О. Красавчикова, І.В. Кривошеєва, В.В. Луця, Р.А. Майданика, В.А. Мусіна, Н.Б. Пацурії, К.І. Пілова, В.К. Райхера, В.І. Серебровського, О.П. Сергєєва,

Є.О. Суханова, Ю.К. Толстого, В.М. Томіліна, К.Є. Турбіної, В.П. Федорова, Ю.Б. Фогельсона, Р.Й. Халфіної, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, А.І. Худякова, Я.О. Чапічадзе, В.В. Шахова, Г.Ф. Шершеневича, Л.Я. Шимінової, Н.П. Якібчук, В.П. Янішена, Р.Б. Шишки та ін.

У дисертації також широко використані роботи зарубіжних авторів, присвячені питанням страхування, оцінки творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату: Ш. Кліфонта, К. Куліджа, Д. Дааба, Х. Дауна, С. Дугласа, А. Дурані, Д. Пілсбурі, Л. Поллока, Ф. Наєрі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до напрямів наукових досліджень Одеської національної юридичної академії на 2006 – 2010 рр. «Традиції та новачі в сучасній українській державності і правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970). Тема дисертації безпосередньо відповідає плану наукових досліджень кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії в рамках теми: «Традиції та новачі у сучасному цивільному праві України».

Мета та завдання дослідження. Метою наукового дослідження є теоретичне опрацювання цивільно-правових проблем у правовому регулюванні відносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату і обґрунтування пропозицій, спрямованих на вдосконалення цивільного законодавства у зазначеній сфері страхування. Для досягнення вказаної мети автором дисертації були поставлені такі завдання:

визначити особливості правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

окреслити основні напрями (шляхи) розвитку страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

дослідити об'єкт правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

визначити правовий статус сторін та інших учасників правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

з'ясувати проблеми та виявити тенденції подальшого розвитку правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

дослідити страхові випадки, від настання яких проводиться страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

визначити умови, на яких здійснюється укладання договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

дослідити порядок укладання, зміни та припинення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

розглянути особливості відповідальності сторін за порушення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

розробити конкретні пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства у сфері страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в галузі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, їх юридична природа.

Предмет дослідження складають правовідносини страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, що виникають між страховиком і страхувальником.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові, філософські та спеціальні методи, зокрема: формально-логічний, порівняльно-правовий, статистичний, системно-функціональний та теоретико-прогностичний. За допомогою формально-логічного методу досліджувалися норми чинного законодавства України, що регулюють правовідносини страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, за допомогою порівняльно-правового методу – регулювання цих правовідносин у зарубіжних країнах. Використання системно-функціонального методу дало можливість визначити істотні умови договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату та його правовий зміст. Теоретико-прогностичний метод дозволив розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату. У дисертації розглянуті проблеми страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату як специфічного виду майнового страхування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській правовій науці дослідженням питань, пов'язаних із страхуванням творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату у ринкових умовах. Автором сформульовано низку положень, висновків, пропозицій, нових у концептуальному плані і важливих для практичної страхової діяльності.

Найбільш суттєві результати, що містять наукову новизну, можна визначити таким чином:

уперше:

окреслено основні напрями страхування творів мистецтва предметів колекціонування та антикваріату українськими та зарубіжними страховиками, як специфічного виду майнового страхування: за умовами страхування предметів домашнього вжитку, за окремими умовами страхування для цінних предметів особистого користування та відповідно

до умов спеціальних договорів (полісів) страхування предметів мистецтва;

визначено види договорів страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, що є підґрунтям для подальшого їх впорядкування. Залежно від території, на яку поширюється дія договору, можна виділити договір страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, передбачений для стаціонарного розміщення предметів мистецтва та для перевезення творів для експонування на умовах від «стінки до стінки» («Wall to wall»). Залежно від мети страхування розрізняються три види договорів (полісів) страхування предметів мистецтва: індивідуальний, типовий і генеральний;

сформульовано поняття «зобов'язання зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату», як цивільних правовідносин (або «закріплених цивільним законом суспільних відносин»), метою яких є захист страхових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату або чинним законодавством;

сформульовано об'єкт правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату – забезпечення страхових інтересів суб'єктів правовідносин, який складається з двох елементів – юридичного об'єкту у вигляді дій страховика і страхувальника та матеріального предмета, в якому матеріалізується страховий інтерес до застрахованих творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату;

визначено поняття договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, як домовленість двох сторін, що спрямована на встановлення, зміну або розірвання між ними правових зв'язків (прав та обов'язків). Договір страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату є юридичним фактом, згідно з яким норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення зобов'язання та правовідносин зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування;

набуло подальшого розвитку:

обґрунтування некоректності вживання терміну «відповідальність страховика», як синоніму його обов'язку відшкодувати збитки або виплатити страхову суму, поширеного в літературі, у зв'язку з чим пропонується застосовувати термін «відповідальність страховика» лише стосовно випадків порушення (невиконання або неналежного виконання) відповідного обов'язку – відшкодувати збитки або виплатити страхову суму;

аргументація структури страхового випадку, яка являє собою

об'єднання трьох елементів: небезпеки (страхової події), збитків (наслідків) від страхової події та причинно-наслідкового зв'язку між ними. Дана триєдність утворює складний юридичний факт. Запропоновано закріпити в законодавстві страховий випадок як представлений подією або дією факт, передбачений законом або договором, що виражається в заподіянні шкоди майновим інтересам страхувальника, вигодонабувача та спричинив зміну соціального статусу страхувальника або вигодонабувача в результаті безпосереднього впливу страхової події, з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити страхову виплату страхувальнику, вигодонабувачеві або іншим третім особам;

запропоновано:

внести зміни до ст. 7 Закону України «Про страхування» та включити в перелік обов'язкових видів: страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, що тимчасово вивозяться за межі України для експонування на виставках або для реставрації, за рахунок коштів приймаючої сторони;

авторське визначення поняття «страхувальника» як юридичних та дієздатних фізичних осіб, які мають страховий інтерес щодо об'єкта страхової охорони і уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України, та внесення відповідних змін до ст. 3 Закону України «Про страхування» та ч. 2 ст. 984 ЦК України;

у зв'язку з тим, що чинним законодавством не передбачені норми, які б встановлювали максимальну страхову суму, яку може виплатити українська страхова компанія для забезпечення платоспроможності страховиків та надійності, безпечності і диверсифікованості розміщення страхових резервів, запропоновано встановити у Порядку та вимогах щодо здійснення перестрахування у страховика (перестраховика) нерезидента, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 04.02.2004 № 124 граничну максимальну страхову суму, яку може виплатити українська страхова компанія за окремим об'єктом або видом страхування на суму, що не перевищує 10 % від сплаченого статутного фонду та сформованих страхових внесків;

доповнити ч. 1 ст. 989 ЦК України та ч. 1 ст. 21 Закону України «Про страхування» пунктом, в якому визначити форми повідомлення про настання страхового випадку, для чого встановити, що повідомлення про настання страхового випадку страхувальником має бути зроблено в письмовій формі з офіційним підтвердженням страховика про отримання інформації. Повідомлення може направлятися і електронними засобами зв'язку, за умови, що система дозволяє підтвердити отримання файлу адресатом. Підстави відмови від здійснення страхової виплати,

встановлені ч. 1 ст. 990 ЦК України, та ч. 1 ст. 26 Закону України «Про страхування» доповнити пунктом 7 проте, що страховик має право відмовитися від здійснення страхової виплати у разі недодержання встановленої форми повідомлення про настання страхового випадку страхувальником;

оскільки після проведення мистецтвознавчої експертизи, у подальшому на цю суму збільшується й вартість твору мистецтва, предмету колекціонування та антикваріату, а акт експертизи є документом, який встановлює культурну, історичну, художню, матеріальну цінність та посвідчує автентичність твору, запропоновано доповнити Інструкцію про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України від 13.07.98 № 325 пунктом 1.8. про те, що акт мистецтвознавчої експертизи підлягає обов'язковій передачі новому набувачу прав на об'єкт, який піддано експертизі та оцінці.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані:

у науково-дослідницькій сфері – висновки дисертаційного дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції страхування як такого та страхування майна, а також страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату і забезпечення прав та інтересів його учасників;

у сфері правотворчості – положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності – в процесі вдосконалення деяких норм цивільного законодавства України. Внесено також пропозиції щодо тлумачення відповідних положень цивільного та страхового законодавства судами, для чого визначено орієнтовні критерії застосування певних норм на практиці;

у навчально-методичній роботі – матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з цивільного права, страхового права, при читанні спецкурсу «Страхування» тощо.

Результати дисертаційного дослідження використовувалися у навчальному процесі при проведенні практичних занять з відповідних тем курсу цивільного права, керівництві курсовими роботами тощо.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію виконано і обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Результати дисертаційного дослідження доповідались на наукових та науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «П'яті Прибузькі юридичні читання» (27 – 28 листопада 2009 р. Миколаївський навчальний центр Одеської національної юридичної

академії); Міжнародній науковій конференції, присвяченій пам'яті Ю. С. Червоного (12 лютого 2010 р., Одеська національна юридична академія); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (13 березня 2010 р., Запорізька міська громадська організація «Істина»); П'ятій Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів та аспірантів (31 березня – 1 квітня 2010 р., Одеська національна юридична академія); Другій Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (16 – 17 квітня 2010 р., Економіко-правовий факультет Одеської національної юридичної академії у м. Сімферополі); Третій науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (26 березня 2010 р., Інститут національного та міжнародного права Міжнародного гуманітарного Університету); II Міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави» (23 квітня 2010 р., Одеський державний університет внутрішніх справ); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу «Правове життя сучасної України» (21 – 22 травня 2010 р., Одеська національна юридична академія); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та права людини» (11 – 12 серпня 2010 р., Запорізька міська громадська організація «Істина»).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у семи наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, та у дев'яти тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінки, в тому числі 24 сторінки списку використаних джерел із 273 найменувань та додатку на 2 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковою тематикою Одеської національної юридичної академії, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і використані методи дослідження, викладено наукову новизну і основні положення, що виносяться на захист, висвітлено практичне значення отриманих результатів, їхня апробація, вказано публікації за темою дисертації та її структура і обсяг.

Розділ 1. «Загальна характеристика правовідносин, що виникають при страхуванні творів мистецтва, предметів колекціонування та

антикваріату» складається з двох підрозділів, присвячених визначенню місця правовідносин, що виникають при страхуванні творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату серед інших цивільно-правових відносин.

У підрозділі 1.1. «Поняття та види страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату» огляд практики страхування творів мистецтва іноземними та українськими страховиками надав можливість визначити основні напрями (шляхи) страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату: за умовами страхування предметів домашнього вжитку, за окремими умовами страхування для цінних предметів особистого користування та відповідно до умов спеціальних договорів (полісів) страхування предметів мистецтва.

Пропонується класифікація страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату за різними критеріями. Залежно від матеріального предмету страхування творів мистецтва та предметів колекціонування: страхування творів образотворчого мистецтва (включає в себе живопис, друк, фотографії, рідкісні книги); антикварного озброєння; колекційних вин; ювелірних прикрас; колекційних автомобілів; рідкісних марок та монет; інших об'єктів колекцій. За критерієм волевиявлення сторін: добровільне та обов'язкове. Враховуючи, що Музейний фонд України складається з державної та недержавної частини, пропонується розрізняти: 1) державне обов'язкове страхування пам'яток Музейного фонду України, яке здійснюється за рахунок державного бюджету; 2) обов'язкове страхування пам'яток Музейного фонду України, яке здійснюється за рахунок самих страхувальників або за рахунок зацікавлених осіб.

У підрозділі визначено види договорів страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату. Залежно від території, на яку поширюється дія договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату – договір для стаціонарного розміщення предметів та колекцій, та для перевезення творів для експонування на умовах «від стінки до стінки» («Wall to wall»). Залежно від цілей страхування запропоновано розрізняти види договорів (полісів) страхування предметів мистецтва: індивідуальний, типовий і генеральний.

У підрозділі 1.2. «Поняття та особливості правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату» доведено, що зобов'язання зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату можна визначити як певні відносини, врегульовані цивільним законодавством, що складають міжгалузевий правовий засіб (інститут), метою якого є захист

страхових інтересів осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством.

Встановлено, що в межах договору страхування, передбаченого гл. 67 ЦК України, слід виділяти види і підвиди страхування. Тому договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, як різновиду договору страхування, притаманні всі ознаки останнього: він є строковим, оплатним, взаємним, двохстороннім, алеаторним, договором з надання страхових послуг. Зроблено висновок про те, що зарубіжний досвід проведення страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату дозволяє розвинути цей вид страхування в Україні, сформувати відповідну нормативну базу у регулюванні відносин у цій сфері.

Другий розділ «Структура правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату» присвячений характеристиці структури правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату і містить чотири підрозділи.

У **підрозділі 2.1. «Об'єкт правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату»** встановлено, що у правовідносинах страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату слід виділяти безпосередній об'єкт – забезпечення страхових інтересів суб'єктів правовідносин, який складається з двох елементів – юридичного об'єкту, у вигляді дій страховика і страхувальника та матеріального предмету, в якому матеріалізується страховий інтерес до застрахованих творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату. З огляду на досвід страхування іноземними страховиками визначено, що страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату передбачає можливість завдання шкоди таким найбільшим групам майна: твори образотворчого мистецтва, що включають в себе живопис, друк, фотографії; рідкісні книги; антикварне озброєння; колекційні вина; ювелірні прикраси; колекційні автомобілі; рідкісні марки і монети; інші об'єкти колекцій. З'ясовано, що предмети, які приймаються на страхування, можуть бути поділені на дві категорії: 1) музейні експонати, які виведені з ринкового обігу, а їх цінність може бути дуже високою та зростати з кожним роком; 2) антикварні цінності та твори мистецтва, що знаходяться в ринковому обігу; для встановлення їх вартості пропонується використовувати ринкову, аукціонну оцінку або оцінку твору визнаними музейними експертами.

У підрозділі розглянуто застосування термінів «майновий інтерес» та «страховий інтерес» у законодавстві та науці радянського та пострадянського періодів. З'ясовано, що страховий інтерес є різновидом

майнового інтересу. Для визнання майнового інтересу страховим потрібно, щоб він відповідав певним ознакам. На підставі проведеного аналізу пропонується дефініцією «страховий інтерес», яка відображає специфічне поняття не тільки страхування предметів мистецтва та інституту майнового страхування, так і страхового права в цілому, замінити дефініцію «майновий інтерес», що використовується у ЦК України та Законі України «Про страхування».

На підставі аналізу законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про митний тариф», «Про музеї та музейну справу», Правил торгівлі антикварними речами встановлено, що: 1) об'єкти щодо яких можливе укладання договору страхування формалізовані в актах цивільного та іншого законодавства як такі на загальному рівні, як об'єкти авторського права чи як інші об'єкти з огляду на специфіку врегулювання відносин щодо них тією чи іншою галуззю права; 2) вони мають загальні та спеціальні ознаки; 3) мають художню, історичну, культурну, етнографічну цінність, чи інші властивості які підлягають правовій охороні; 4) є легальними і належать певній особі; 5) мають загальні та спеціальні правові режими.

У **підрозділі 2.2. «Учасники правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату»** встановлено, що безпосередньо сторонами договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату є страховик та страхувальник, який має право власності, інші речові права чи зобов'язальні права на ці об'єкти прав. Встановлено, що страхувальниками можуть бути не тільки громадяни України, але й іноземні громадяни та особи без громадянства. З огляду на це обґрунтована недоцільність виділення окремої ст. 44 Закону України «Про страхування», присвяченої рівності іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб на території України щодо користування правом на страховий захист нарівні з громадянами і юридичними особами України. Запропоновано внесення змін до ст. 3 Закону України «Про страхування» та ст. 984 ЦК України та визначення поняття страхувальника як юридичних та дієздатних фізичних осіб, які мають страховий інтерес щодо об'єкта страхової охорони і уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України. Розглянуто коло осіб, які укладають договори страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату. Так, страхувальниками у договорі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату можуть виступати державні музеї, власники приватних колекцій, автори творів та комерційний сектор, який представлений галереями, салонами, магазинами, які в більшості випадків не є власниками творів.

Страхувальниками за договором страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату можуть виступати не тільки власники, але й інші особи, які несуть відповідальність за збереження майна. Наприклад, особи, яким цінності передаються для реставрації, демонстрації /показу, перевезення, на комісійний продаж і зберігання (галереї, музеї, транспортні компанії, ломбарди тощо).

У *підрозділі 2.3. «Зміст правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату»* досліджено суб'єктивні права і юридичні обов'язки його суб'єктів, які складають юридичний зміст правовідносин творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату.

З'ясовано, що довготермінові тенденції розвитку українського страхового законодавства відображають всесвітнє посилення захисту прав та інтересів страхувальників та вигодонабувачів за рахунок обмеження прав страховиків, і з розвитком такого виду страхування в Україні зміст договору страхування буде вдосконалюватися у відповідному напрямку.

У *підрозділі 2.4. «Підстави виникнення правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату»* надано характеристику підстав виникнення правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, якими є: 1) правочин та договір (ч. 2 п. 1 ст. 11 ЦК України, зокрема договір страхування); 2) приписи актів чинного законодавства, які зобов'язують власників чи володілців цих об'єктів вчиняти обов'язкове страхування; 3) припис закону чи договір, якщо закон встановлює обов'язок страхувати ці об'єкти цивільних прав, але не визначає обов'язкового страхування. Відповідно, у даному разі практично виникає новий змішаний вид страхування, за якого обов'язок страхувати є імперативним для страхувальника, а форма – договірна; 4) накопичувальний юридичний склад, за якого страхове правовідношення виникає не взагалі, а лише в певних випадках, зокрема при спадкуванні творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату у зарубіжних країнах, при переданні для експонування в державних установах, які не відносяться до музеїв.

Третій розділ *«Договір страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату»* складається з чотирьох підрозділів, присвячених з'ясуванню сутності, змісту та призначення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату.

У *підрозділі 3.1. «Загальна характеристика договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату»* розглянуті умови дійсності договору страхування, зміст (умови, щодо яких досягнуто згоди сторін) та порядок укладання договору страхування

творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату. Оскільки однією з основних умов даного договору є його вартість, а твір мистецтва, предмети колекціонування та антикваріату не мають ринкової вартості доти, поки не пройдуть експертизу і не отримають відповідного документу, що необхідним є дотримання певної процедури. Оцінка творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату складається з комплексу дій, які можна умовно розділити на три послідовні етапи. Першим етапом є технологічна експертиза твору, під час якої за відповідними ознаками визначається час створення твору. На другому етапі мистецтвознавчої експертизи та атрибуції запрошений фахівець (мистецтвознавець) оцінює, наскільки характерним є представлений твір для даного художника, (епохи) чи є його аналоги в музеях та на даному етапі може назвати ім'я автора. Третім етапом є оцінка твору, яка складається з комплексу робіт, спрямованих на виявлення ринкової або іншої необхідної вартості твору мистецтва або антикваріату.

Проаналізовано досвід страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату у Російській Федерації, проведено його порівняльний аналіз із наданням відповідних послуг в Україні.

У підрозділі 3.2. «Зміст договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату» визначені істотні умови договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, якими є предмет договору, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Проаналізовано структуру страхового випадку у договорі страхування, яка являє собою об'єднання трьох елементів: небезпеки (страхової події), збитків (наслідків) від страхової події та причинно-наслідкового зв'язку між ними. Здійснено порівняльний аналіз іноземної практики шляхів вирішення питання щодо страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату з тими, що існують на сьогодні в Україні. Зроблено висновок про те, що зарубіжні принципи визначення умов страхування слід рекомендувати в практику національних страховиків. Розглянуто такий специфічний ризик, що притаманний страхуванню творів мистецтва, як сумнівне походження твору або «дефектний титул» (defective title) – коли у власника не має документації, яка підтверджує, що предмет, яким вона володіє безастережно належить їй. Проаналізовано умови договору (полісу) страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату що тимчасово вивозяться для експонування – від «стінки до стінки» (від «цвяха до цвяха», «wall to wall»).

Підрозділ 3.3. «Виконання, зміна та припинення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату» присвячено аналізу питань, пов'язаних з динамікою договору страхування.

З моменту укладання договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату виникає зобов'язальне правовідношення, яке при позитивному його розвитку виявляє активну або пасивну динаміку, яка реалізується під час виконання договірної зобов'язання, що припиняється в момент досягнення правового результату, обумовленого договором або законом. Виконання зобов'язання зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату має відповідати принципам належного виконання зобов'язання, встановленим ст.ст. 526-525 ЦК України щодо належного боржника (страхувальника, страховика), належного предмета, в належний строк, належним засобом, у належному місці. Зміна умов договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату означає, що сторони здійснюють свої права та обов'язки згідно із зміненими умовами договору щодо предмету, місця, строків виконання тощо. Розглянуті підстави припинення зобов'язання зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, які бувають як загальними для всіх видів зобов'язань, так і специфічними, притаманними лише договорам страхування.

У **підрозділі 3.4. «Відповідальність сторін за порушення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату»** з'ясовано, що динаміка договірної зобов'язання зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату може розглядатися у двох варіантах його можливого розвитку: 1) позитивний; 2) негативний.

Порушенням зобов'язання зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання), яке призводить до порушення правових зв'язків між суб'єктами правовідносин. Встановлено, що цивільно-правова відповідальність сторін за договором страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату – має як загальні властивості договірної відповідальності (загальна), так і певну специфіку, яка зумовлена предметом цього виду страхування (спеціальна). Умовами настання відповідальності за порушення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату є: протиправна поведінка (дія чи бездіяльність) особи; шкідливий результат такої поведінки (школа); причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою; вина особи, яка заподіяла шкоду.

Встановлено, що неустойка у зобов'язанні зі страхування, а з ним і страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, є штрафною неустойкою, тобто сторона у договорі страхування має вимагати стягнення у повному розмірі неустойки, незалежно від відшкодування збитків.

ВИСНОВКИ

У **висновках** підбито підсумки дослідження та сформульовано його найважливіші результати, зокрема:

1. Договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату як різновиду договору страхування притаманні всі ознаки останнього. Договір страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату є строковим, оплатним, взаємним, двостороннім, алеаторним, договором з надання страхових послуг.

2. Об'єкт правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату – забезпечення страхових інтересів суб'єктів правовідносин, який складається з двох елементів – юридичного об'єкту у вигляді дій страховика і страхувальника та матеріального предмету.

3. Договір страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату являє собою домовленість двох сторін, яка спрямована на встановлення, зміну або розірвання між ними правових зв'язків (прав та обов'язків). Договір страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату служить юридичним фактом, згідно з яким норми права пов'язують виникнення, зміну та припинення зобов'язання зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату та правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, а також служить засобом формування умов, на яких будується правовий зв'язок його учасників.

4. Порядок укладання договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату є визначена правовими нормами юридично-логічна послідовність стадій встановлення цивільних прав та обов'язків, здійснена на основі погоджених дій осіб, звернених назустріч одна одній та виражених у різноманітних способах узгодження змісту договору, зі спеціально визначеним об'єктом страхування (який обумовлений необхідністю проведення мистецтвознавчої експертизи, оцінки твору, залучення провідних фахівців у відповідній галузі мистецтва.).

5. Аналіз практики страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату зарубіжними страховиками встановив необхідність визначення не подій, які визнаються страховими випадками

за договором страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, а подій, які не визнаються страховими випадками. Страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату зарубіжними страховиками здійснюється на умовах від всіх ризиків або «від зворотного», коли перераховуються не страхові ризики, а ризики, які не є страховими. Такі умови слід рекомендувати в практику національних страховиків.

6. Розгляд специфіки ризиків за договором страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату дав можливість виділити страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, на даному етапі здійснення страхування, як окремий вид майнового страхування.

7. Виконання, зміна та припинення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату зумовлює рух правовідносин (зобов'язань) з майнового страхування в рамках конкретного договору. Належне виконання зобов'язання забезпечує майнові зв'язки особи з її майном та подальшу участь такої особи в майновому обороті, мінімізуючи тимчасові незручності, спричинені настанням страхового випадку.

8. Неустойка у зобов'язанні зі страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату є штрафною неустойкою, тобто сторона у договорі страхування має вимагати стягнення у повному розмірі неустойки, незалежно від відшкодування збитків.

ДОДАТОК

У Додатку розроблено Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо здійснення страхової та оціночної діяльності)».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Токарева В.О. Договір художнього замовлення /В.О. Токарева //Актуальні проблеми держави та права. – 2008. –№ 41. – С. 212-217.

2. Токарева В.О. Страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів (Порядок та межі здійснення страхового відшкодування) /В.О. Токарева //Актуальні проблеми держави та права. – 2008. – № 43. – С. 169-175.

3. Токарева В.О. Деякі питання встановлення вартості художнього твору при укладенні договору страхування предметів мистецтв /В.О.Токарева //Актуальні проблеми політики. – 2009. –№ 38. – С. 689-694.

4. Токарева В.О. Страхування предметів мистецтва /В.О. Токарева //Актуальні проблеми держави та права. – 2009. –№ 51. – С. 320-325.

5. Токарева В.О. Договір страхування предметів мистецтва та культурних цінностей /В.О. Токарева //Актуальні проблеми держави та права. – 2010. – № 53. – С. 315-325.

6. Токарева В.О. Ризики, які покриваються договором страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату /В.О.Токарева //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право. – 2010. – № 13. – С. 245-249.

7. Токарева В.О. Деякі аспекти страхування ризику викрадення творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату /В.О. Токарева //Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 1. – С. 97-99.

8. Токарева В.О. Деякі питання встановлення вартості художнього твору при укладенні договору страхування предметів мистецтва /В.О.Токарева //Держава і право: de lege praeterita, instante, futura: Мат. Міжнар. наук.-практич. конф. (27-28 листопада 2009 року). – Миколаїв : Іліон, 2009. – С.212-213.

9. Токарева В.О. Суб'єкти правовідносин страхування предметів мистецтва /В.О. Токарева //Міжнародна наукова конференція пам'яті Ю.С. Червоного (12 лютого 2010 р.). – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 237-240.

10. Токарева В.О. Деякі питання щодо визначення страхової суми за договором страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату /В.О. Токарева //Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (13 березня 2010 р.). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – Ч. 1. – С. 161-162.

11. Токарева В.О. Деякі аспекти страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату /В.О. Токарева //Сучасна цивілістика: Тези наук. робіт V Міжнар. цивіліст. наук. конф. (31 березня – 1 квітня 2010 р.) /відп. ред. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Фенікс, 2010. – Кн.1. – С. 498- 499.

12. Токарева В.О. Підстави виникнення правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату (Музейного фонду України) /В.О. Токарева //Право і держава в дослідженнях молодих науковців: Матер. III Науково-практ. конф. (26 березня 2010 р.) /Відп. ред. Ю.О. Гурджі. – Одеса : Фенікс, 2010. – Ч. 1. – С 132-134.

13. Токарева В.О. Поняття та види страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату /В.О. Токарева //Государство и право в условиях глобализации: реалии и перспективы: Мат. II междунар. науч.-практич. конф. (16-17 апреля 2010 г.) Отв. за вып. Поляков И.И. – Симферополь : КРП «Издат. Крымучпедгиз», 2010. – С. 292-293.

14. Токарева В.О. Деякі аспекти страхування предметів мистецтва від

претензій щодо законного володіння твором /В.О. Токарева //Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: Матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (23 квітня 2010 р.). – Одеса : ОДУВС, 2010. – Ч. 2. – С. 154-155.

15. Токарева В.О. Деякі чинники, що впливають на розвиток ринку страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату /В.О. Токарева //Правове життя сучасної України: Тези доп. міжнар. конф. (21-22 травня 2010 року) /відп. ред. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 419-421.

16. Токарева В.О. Деякі питання щодо страхування ризику викрадення творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату /В.О.Токарева //Верховенство права та права людини: Мат. міжнар. наук.-практ. конф. (11-12 серпня 2010 року). – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – С. 62-64.

АНОТАЦІЯ

Токарева В.О. Правовідносини страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату у цивільному праві України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2011.

У дисертаційній роботі досліджено теоретичні основи становлення правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату як різновиду майнового страхування, що зараз формується та розвивається в Україні, з притаманними лише йому характерними ознаками та рисами. Визначено основні види страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату та запропоновані критерії їх подальшої систематизації. Обґрунтовано структуру правовідносин страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, яка складається з чотирьох елементів: 1) юридичні факти (підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин); 2) суб'єктний склад; 3) об'єкт; 4) юридичний зміст.

Встановлено специфіку договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату. Досліджено зміст, форму та порядок укладання договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату як різновиду договору страхування майна. Вивчено підстави та порядок припинення договору страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату.

Розроблено конкретні пропозиції та практичні рекомендації щодо

удосконалення чинного законодавства про страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату у цивільному праві України.

Ключові слова: правовідносини страхування творів мистецтва, предметів колекціонування та антикваріату, страхування майна, страховий ризик, страховий інтерес, страховик, страхування титулу творів мистецтва, об'єкт страхової охорони, страховий випадок.

АННОТАЦИЯ

Токарева В.А. Правоотношения страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата в гражданском праве Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право, международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2011.

В диссертационной работе исследованы теоретические основы становления правоотношений страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата как разновидности имущественного страхования, которые в данный период формируются и развиваются в Украине, с присущими только им характерными признаками и особенностями. Определены основные виды страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата и предложены критерии их дальнейшей систематизации. Обоснована структура правоотношений страхования произведений искусства предметов коллекционирования и антиквариата, которая состоит из четырех элементов: 1) юридические факты (основания возникновения, изменения и прекращения правоотношений); 2) субъектный состав; 3) объект; 4) юридическое содержание. Рассмотрены основания возникновения правоотношений страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата.

Установлена специфика договора страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата, которая заключается в том, что предмет не имеет никакой рыночной стоимости, пока не пройдет экспертизу и не получит документ, подтверждающий его ценность и подлинность. Оценка произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата состоит из комплекса последовательных действий, которые разделены на три этапа: 1) технологическая; 2) искусствоведческая экспертиза и атрибуция; 3) непосредственно оценка. Впервые установлены события, которые не признаются страховыми случаями по договору страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата. Исследовано содержание, форма и

порядок заключения договора страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата как разновидности договора страхования имущества. Изучены основания и порядок прекращения договора страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата.

Проанализирована практика страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата в Российской Федерации, проведен её сравнительный анализ с предоставлением соответствующих услуг в Украине.

Разработаны конкретные предложения и практические рекомендации по вопросам совершенствования действующего законодательства относительно страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата в гражданском праве Украины.

Ключевые слова: правоотношения страхования произведений искусства, предметов коллекционирования и антиквариата, страхование имущества, страховой риск, страховой интерес, страховщик, страхование титула произведений искусства, объект страховой охраны, страховой случай.

SUMMARY

Tokareva V.O. Legal relations of insurance of art objects, collectables and antiques under the Civil Law of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for Candidate of Juridical Sciences degree with specialization 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National University «Odessa Law Academy». – Odessa, 2011.

The thesis explores theoretical aspects of creation of the legal framework for insurance of art objects, collectables and antiques as a type of property insurance that is emerging in Ukraine and has its own specific characteristics.

The author determines key forms of insurance of art objects, collectables and antiques and suggests criteria for further systematization. The structure of legal relations of insurance of art objects, collectables and antiques has been determined and includes four components: 1) legal facts (grounds for creating, changing and stopping legal relations); 2) the subjects of legal relations; 3) the object; 4) content of legal relations.

The author has identified specific nature of art objects, collectables and antiques insurance contracts which means that an object has no market value until an appraisal takes place and a certificate is issued stating authenticity and value of the object. The author has discovered and listed risk events which may not be recognized as such by insurance contracts for art objects, collectables and antiques.

The thesis outlines contents and structure of insurance contracts for art

objects, collectables and antiques as a type of property insurance contracts and sheds light on the rules of implementation of such agreements. The basis and procedures for termination of insurance contracts for art objects, collectables and antiques have been explored.

The thesis provides concrete proposals and practical recommendations for amending current legislation on insurance of art objects, collectables and antiques under the Civil Law of Ukraine.

Key words: legal relations of insurance of art objects, collectables and antiques, property insurance, insured risk, premium, insurer, title insurance for works of art, insurance protection object, risk event.